

Recenzja osiągnięć habilitacyjnych oraz pozostałego dorobku artystycznego, dydaktycznego i organizacyjnego dr. Michała Smandka w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki, sporządzona w związku ze wszczęciem postępowania przez Radę Dyscypliny Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach.

1. Wstęp i podstawa formalna

Niniejsza recenzja została sporządzona w związku z powołaniem mnie przez właściwy organ prowadzący postępowanie habilitacyjne na recenzenta w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Michałowi Smandkowi, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U z 2024, poz. 1571, z późn. zm.), w szczególności art. 219 ust. 1.

Dr Michał Smandek jest absolwentem Wydziału Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie uzyskał tytuł magistra sztuki w zakresie rzeźby. Stopień doktora sztuki w dyscyplinie sztuki piękne uzyskał w 2018 roku na Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu na podstawie rozprawy „Działalność twórcza w relacji do natury w kontekście własnych podróży” której promotorem był prof. Sławomir Brzoska. Pozwolę sobie przytoczyć fragment oceny rozprawy doktorskiej profesora Aleksandar Zyśło: *Michał Smandek jest artystą umiejętnie operującym formą przestrzenną, oszczędną, wręcz minimalistyczną. Rzeźby te składają do refleksji o zmienności i ulotności zjawisk, relatywizmie naszej percepcji, przeciwstawionej obiektywizmowi istnienia. Jest to przykład twórczości refleksyjnej i jednorodnej.* Od czasu doktoratu artysta konsekwentnie rozwija swój język wypowiedzi oraz buduje konteksty wynikające z jego strategii artystycznej. Od 2019 roku zatrudniony jest na stanowisku adiunkta w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, wcześniej pracował tam jako asystent i wykładowca. Równolegle od wielu lat prowadzi działalność pedagogiczną w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych w Katowicach.

Twórczość habilitanta rozwija się konsekwentnie wokół problematyki relacji człowieka i natury, ekologii, procesów biologicznych oraz społecznych aspektów

funkcjonowania wspólnot. W kolejnych realizacjach widoczna jest ewolucja od działań opartych na doświadczeniu podróży i ingerencji w krajobraz ku praktyce badawczo-artystycznej wykorzystującej współpracę z organizmami żywymi.

2. Ocena osiągnięć stanowiących podstawę habilitacji

Jako osiągnięcia habilitacyjne kandydat wskazał projekt „Duch ula” realizowany w latach 2020-2023 oraz projekt „Biblioteka pszczoł / Słowa pszczoł” z roku 2024.

Prezentowane osiągnięcia stanowią spójną i dojrzałą koncepcję artystyczno-badawczą, której osią jest wieloletnia obserwacja rodzin pszczelich oraz analiza struktur społecznych występujących w świecie owadów. Artysta nakreśla temat współistnienia ludzi i grupy żądłówek rozpoczynając od przybliżenia rysunków znajdujących się na ścianie jaskini Araña (Cuevas de la Araña) w pobliżu gminy Bicorp w paśmie górskim Caroig w Walencji, oraz swojej praktyki pracy z pszczołami miodnymi – obydwie wydarzenia dzieli około osiem tysięcy lat. Pokazuje to tradycję współistnienia, harmonijnej równowagi między pszczołami miodnymi, dzikimi zapylaczami, środowiskiem naturalnym a działalnością człowieka. Habilitant nie ogranicza się do wykorzystania pszczoł jako metafory, lecz buduje autentyczne pole współpracy pomiędzy artystą a organizmem żywym. Powstające obiekty są rezultatem kontrolowanego procesu współtworzenia, w którym działania artysty i działania pszczoł wzajemnie się uzupełniają.

Największą wartością projektu jest jego interdyscyplinarny charakter. Kandydat umiejętnie łączy wiedzę z zakresu biologii, apilogii, ekologii i filozofii środowiskowej z praktyką rzeźbiarską. Szczególnie interesujące jest wykorzystanie pojęcia superorganizmu oraz koncepcji symbiocenu Glenna Albrechta jako narzędzi interpretacyjnych dla budowania refleksji nad współczesnymi formami wspólnotowości w obrębie sztuki. Przejście od niszczycielskiego antropocenu do filozofii przyszłości jest bardzo poetyckie i znajduje odzwierciedlenie w pracach habilitanta.

Cykl „Duch ula” to działania mające miejsce w okresie 2020-2023. Wyróżniają się wysokim poziomem oryginalności formalnej. Betonowo-woskowe reliefy współtworzone przez pszczoły stanowią rozwiązanie rzadko spotykane w polskiej sztuce współczesnej. Artysta nie tylko wykorzystuje naturalne materiały, lecz także włącza proces biologiczny w strukturę dzieła. Efektem jest powstanie obiektów sytuujących się na pograniczu rzeźby, instalacji, bioartu oraz praktyk posthumanistycznych. Artysta prezentował działania w istotnych na artystycznej mapie Europy ośrodkach: Rodríguez Gallery w Poznaniu, Galerii Nueva w Madrycie, w Instytucie Polskim w Düsseldorfie, Galerii Sztuki Współczesnej BWA w Katowicach, podczas festiwalu Ars Cameralis, wystawy w Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, w Centrum Sztuki Współczesnej Kronika w Bytomiu oraz Ufo Art Gallery.

Sformułowaniem „Duch ula” posłużył się Maurice Maeterlinck w książce „Życie pszczoł” z 1901 roku. Formy wchodzące w ten cykl są estetyczne i niepokojące, a na uwagę zasługuje proces tworzenia realizacji. Pszczele ramki zamienione zostały na betonowe negatywy woskowych plastrów, łącząc ze sobą kruchość, delikatność i ulotność pracy z istotami nieludzkimi zarchiwizowaną w stabilnym i wytrzymałym kompozycie. Dalej po pozbyciu się wosku przy pomocy płomienia, pszczoły odbudowywały struktury, co zajmując (uwzględniając wszystkie procesy chemiczno-biologiczne) opisuje habilitant. W rozprawie habilitacyjnej artysta skupia się na procesie zaopiekowania owadami podczas wspólnej pracy – tworząc dystanse i blokady umożliwiające działanie. Na obiektach / płaskorzeźbach uwieczniona jest praca. Przecierki, przetarcia, przybrudzenia wprowadzają referencję do struktur malarskich. Obiekty cechuje nieregularność, powtarzalne wzory, dominanta ciemnobrązowej barwy (otrzymana dzięki zabarwieniu wosku pyłkiem kwiatowym i kitem pszczelim oraz resztkami z wychowu czerwii). Formy charakteryzuje również konsekwentna forma ekspozycji z użyciem trzech punktów mocowania do płaszczyzny z wykorzystaniem ręcznie kutych haków. Na części obiektów owady z rzędu błonkoskrzydłych zbudowały naturalny plaśter wypełniony miodem co wprowadziło w cykl nowe wartości przestrzenne i strukturalne. Prace prezentowane były w różnych zestawieniach i układach, co pozwoliło na nowe odsłony cyklu, za każdym razem nabierał on nowych znaczeń i kontekstów.

Na uwagę zasługują również realizacje takie jak „Podmor”, „Flaga pszczoł”, „Sztandar pszczeli”, „Dziworództwo” czy „Pozorna wolność – tymczasowe miasto”. Prace te tworzą rozbudowany system znaczeń odnoszących się do komunikacji międzygatunkowej, organizacji społecznej, zagrożeń ekologicznych oraz kondycji współczesnego człowieka. W „Podmorze” formy rozbudowane zostały o wymowny stożek usypany z martwych pszczoł spoczywającym na wystającej z pracy ekspozycji, prezentowany również niezależnie w formie wystającej bezpośrednio ze ściany. „Flaga pszczoł” i „Sztandar pszczeli” to unikalne obiekty nazwane przez artystę zapisem mowy pszczelej. Flaga pszczoł przyjęła formę woskowej tkaniny – cienkiej warstwy ciekłego wosku naniesionej na siatkę. Nierównomierne zasklepienie jej oczek doprowadziło do powstania ażurowego wzoru pustych pól, przypominającego zakodowany zapis informacji. Nawiązania do kodu binarnego oraz siedmiobitowego ASCII (American Standard Code for Information Interchange) wprowadza kontekst komunikacji, przypadku, oraz poetyckiej próby translacji aktywności owadów na formę zapisu znaną człowiekowi. Interesujące jest wprowadzenie kinetycznego ruchu w postaci kolebka lub niewalaszki z obciążnikiem na dole formy. Z opisu realizacji wynika, że prace oddziałują również zapachem, co poszerza odbiór wprowadzając holistyczną percepcję większością zmysłów. Artysta używa również humoru, co uwidocznia się w pracach „Polska” oraz „Nowa mapa świata”. Artysta sprawnie żongluje formami oraz znaczeniami wokół wykorzystywanej technologii – praca „Pozorna wolność – tymczasowe miasto” poszerza dotychczasowe podejście do formy wkraczając również w obszar spekulatywnego designu.

Projekt „Biblioteka pszczół / Słowa pszczół” należy uznać za naturalne rozwinięcie wcześniejszych badań artystycznych. Szczególnie cenne jest rozszerzenie problematyki komunikacji międzygatunkowej oraz podjęcie próby budowania alternatywnych modeli wymiany wiedzy i doświadczenia inspirowanych funkcjonowaniem pszczelej wspólnoty. Na uwagę zasługują międzynarodowy charakter projektu - rezydencja artystyczna i wystawa „Słowa pszczół” odbyły się w mieście Ichinomiya w prefekturze Aichi w Japonii w przestrzeni galeryjnej Noko Giri II, projekt został wsparty przez Instytut Adama Mickiewicza z programu „Kultura polska na świecie” oraz przez Akademię Sztuk Pięknych w Katowicach, a w promocję wydarzenia włączył się Instytut Polski w Tokio. W aspekcie metodologicznym osiągnięcie cechuje się dużą konsekwencją. Kandydat prowadzi wieloletnią obserwację rodzin pszczelich, korzysta z literatury specjalistycznej, dokumentuje procesy biologiczne oraz przekształca zgromadzoną wiedzę w język sztuki współczesnej. Dzięki temu projekt wykracza poza poziom intuicyjnej inspiracji naturą i osiąga poziom świadomego, badawczego działania artystycznego. Praca wchodzi w dialog z przestrzenią - miejscem działania stała się dawna fabryka tkanin, co jest niezwykle kluczowe dla charakteru realizacji. Artysta przenosząc napięcia z ja na my zaprasza do współtworzenia realizacji odbiorczynie i odbiorców nawiązując do kolektywnej pracy roju. Działanie to jest pełnym rozwinięciem wcześniejszych prac twórcy i w pełni widoczne jest tu wprowadzenie zagadnienia pracy ze społecznością w nurcie partycypacyjnym. Dodatkowym aspektem jest produkcja prac zakładająca prace w duecie - oprócz aktywizacji lokalnego środowiska artysta tworzy sytuację wspólnotowej praktyki. Na witrynie wystawy „Biblioteka pszczół” w Rodríguez Foundation w 2024 roku naniesione zostały nazwiska i imiona osób biorących udział w działaniu co wskazuje na docenienie roli współtwórców działania. Sama forma wertykalnych płaszczyzn działa dzięki powtarzalności tworząc działanie przestrzenne, jej wygląd determinuje użycie różnych kluczy oświeceniowych. Interesująco prezentują się również jako zwoje. Jestem pod wrażeniem zakresu realizacji.

W przypadku przedstawionego osiągnięcia nie występują kwestie współautorstwa wymagające szczegółowego określenia procentowego udziału. Projekt jest autorskim dziełem habilitanta, choć wykorzystuje współdziałanie organizmów żywych jako integralny element procesu twórczego. Kwestia znaczenia etycznego tkwi w samej metodzie pracy. Piękno plastrów jak również estetyka samych obiektów jest istotna, ale ważniejsze jest pytanie, w jaki sposób pszczoły są zapraszane, traktowane, chronione i rozumiane. W działaniach habilitanta rola artysty balansuje między twórcą a opiekunem zaistniałych warunków oraz procesu. Dzieło staje się zapisem zarówno uwagi, formy jak i empatii wobec nie-ludzkich bytów. W czasach, gdy o projektowaniu często mówi się w kategoriach przyspieszenia, wydajności i nowych systemów kontroli, praktyki inspirowane pszczołami przebiegają w tempie kolonii. Wymagają czasu. Zależą od pogody, pory roku, dotyku i zaufania do procesu, w którym uczestniczą istoty inne niż ludzie. Dzieło powstaje w wyniku pracy, którą można kierować, ale której nigdy nie da się w pełni zawłaszczyć. Prace te to coś więcej niż tylko przekształcenie plastra miodu w rzeźbę. Sugerują one raczej inny model tworzenia, w którym

ludzie wkraczają do żywego systemu z wystarczającą pokorą, by pozwolić zbiorowości odpowiedzieć i zabrać głos. To właśnie świadczy o unikalności pracy dr Michała Smandka.

Działania habilitanta wpisują się w kanon osób artystycznych pracujących z pszczołami oraz ich pracą, m.in. Ren Yue konstruującego kapsuły i naczynia skupiającego się na problemie CCD [Colony Collapse Disorder], Aganethy Dyck wykorzystującej ramy pszczelarskie oraz plastry w obiektach rzeźbiarskich, Anny Hulačovej działającej z efektami pracy owadów w pełnoplastycznych obiektach, Garnetta Puetta tworzącego futurystyczne, estetyczne i unikalne formy oraz Tomáša Libertíny skupiającego się na kształtach naczyń i waz. Mimo podobieństw w wykorzystaniu materiału habilitant znalazł unikalną oraz autorską strategię artystyczną, wybijającą się na tle wspomnianych międzynarodowych artystek i artystów.

W mojej ocenie wskazane osiągnięcie posiada znaczącą wartość artystyczną i poznawczą. Wnosi oryginalny wkład do współczesnych praktyk rzeźbiarskich oraz rozwija aktualny dyskurs dotyczący relacji człowieka i środowiska naturalnego.

3. Ocena pozostałego dorobku artystycznego

Dorobek artystyczny dr. Michała Smandka po uzyskaniu stopnia doktora należy ocenić jako znaczący zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym.

Kandydat wykazuje wysoką aktywność wystawienniczą w kraju i za granicą. Wśród najważniejszych prezentacji należy wymienić udział w SACO Bienal de Arte Contemporáneo w Chile, wystawy w Niemczech, Francji, Hiszpanii, Finlandii, Szkocji, Japonii i Indiach. Szczególnie istotne są projekty realizowane w międzynarodowym obiegu sztuki współczesnej, które potwierdzają rozpoznawalność twórczości habilitanta poza Polską.

Na uwagę zasługuje konsekwencja rozwijania własnego języka artystycznego. Niezależnie od medium – rzeźby, instalacji, performansu czy działań partycypacyjnych – twórczość kandydata zachowuje wyraźną spójność problemową. Dotyczy to zarówno wcześniejszych projektów związanych z podróżą i krajobrazem, jak i późniejszych realizacji ekologicznych. W ogólnym spojrzeniu na powyższe działania na pierwszy plan wysuwa się uwaga na proces, cierpliwość, wrażliwość, empatia oraz opanowanie warsztatu niezależnie od medium w jakim pracuje artysta.

Dorobek został zauważony przez krytyków i badaczy sztuki, czego dowodem są publikacje poświęcone jego twórczości w czasopiśmie branżowych, katalogach wystaw i opracowaniach krytycznych.

4. Działalność dydaktyczna

Działalność dydaktyczna dr. Michała Smandka zasługuje na wysoką ocenę. Od wielu lat uczestniczy on w procesie kształcenia studentów Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach. Pełnił funkcję recenzenta licznych prac dyplomowych oraz sprawował opiekę nad wieloma dyplomami realizowanymi w pracowni rzeźby. Powyższe aktywności gwarantują samodzielność dydaktyka po przyznaniu habilitacji.

Istotnym elementem jego aktywności jest również działalność edukacyjna prowadzona poza szkolnictwem wyższym. Wieloletnia praca nauczycielska w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych świadczy o znaczącym doświadczeniu pedagogicznym oraz umiejętności pracy z młodymi osobami twórczymi.

Na podkreślenie zasługują także organizowane warsztaty, wykłady oraz działania popularyzatorskie, których tematyka koncentruje się wokół współczesnej rzeźby, ekologii i praktyk artystycznych opartych na współpracy.

5. Działalność organizacyjna i wdrożeniowa

Kandydat wykazuje znaczącą aktywność organizacyjną. Brał udział w pracach komisji senackich Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, uczestniczył w zespołach eksperckich i grantowych, współtworzył inicjatywy związane z umiędzynarodowieniem uczelni oraz organizował wydarzenia artystyczne. Szczególne znaczenie ma organizacja wystawy „Cool Down” podczas szczytu klimatycznego COP24. Projekt ten stanowi przykład skutecznego połączenia działalności artystycznej z aktualnymi problemami społecznymi i środowiskowymi, co pozwala mi na określenie habilitanta mianem artysty.

W wymiarze wdrożeniowym twórczość habilitanta realizuje współczesny model oddziaływania społecznego sztuki. Projekty związane z edukacją ekologiczną, współpracą z lokalnymi społecznościami oraz warsztatami artystycznymi dowodzą, że efekty jego działalności wykraczają poza tradycyjnie rozumiany obieg wystawienniczy, co jest istotne w kontekście zmiany postrzegania następujących i nadchodzących zmian klimatycznych oraz pozytywistycznej pracy ze społecznościami.

Istotnym osiągnięciem jest również uczestnictwo w międzynarodowych programach rezydencyjnych oraz projektach finansowanych ze środków krajowych i europejskich.

6. Konkluzja

Na podstawie analizy przedstawionej mi dokumentacji osiągnięć habilitacyjnych, dorobku twórczego, działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej stwierdzam, że d. Michał Smandek wykazuje się znaczącymi osiągnięciami artystycznymi, wśród których szczególnie wskazane przedsięwzięcie spełnia wymóg zawarty w przywołanej na początku recenzji ustawie Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce. Poczynione w recenzji analizy dowodzą oryginalności przedsięwzięcia i znaczącego wkładu w rozwój dyscypliny sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuk.

Przedstawione osiągnięcia habilitacyjne cechuje się oryginalnością, wysoką wartością artystyczną oraz znaczącym wkładem w rozwój współczesnej refleksji nad relacjami człowieka i natury w kontekście sztuki. Ponadto pragnę podkreślić rolę pszczoł w sztukach wizualnych jako symbolu współpracy na rzecz środowiska i kreatywności artystycznej, podkreślając ich znaczenie w podnoszeniu świadomości ekologicznej oraz wykorzystywaniu sztuki jako środka do poruszania współczesnych problemów środowiskowych i społecznych. W jednej z rozmów z cyklu Wyzwania przyszłości przeprowadzonej przez Jakuba Wojtaszczyka artysta mówi: *Przyszłość stawia przed nami wyzwania (zawsze tak było). Zasady współistnienia z przyrodą w obliczu zmian klimatycznych, których już doświadczamy, wymagają przewartościowania dotychczasowych priorytetów, często związanych z żądzą zysku. Nowe modele myślenia powinny mieć na uwadze rzetelną edukację ekologiczną i radykalną zmianę wobec międzygatunkowej koegzystencji, ochronę różnorodności biologicznej, środowiska naturalnego i ekosystemów. Tak zwany „spadek liczby owadów zapylających”, związany również z masowym wymieraniem pszczoł, został zaobserwowany pod koniec XX wieku i ma ścisły związek z działaniami człowieka. Postawa Pana Smandka ma odzwierciedlenie w jego strategiach artystycznych, które nie wydają się być wy kalkulowane ani nastawione na chwilową modę, co widoczne jest w pełnym dossier artystycznym twórcy. Zestawienie głębokiej humanistycznej postawy z biegłością warstwową oraz unikalną estetyką są wyróżniające.*

Pozytywnie oceniam również jego działalność dydaktyczną, organizacyjną i popularyzatorską. Kandydat posiada także bogaty i dojrzały dorobek twórczy udokumentowany licznymi realizacjami krajowymi i międzynarodowymi przedstawionymi w publikacji habilitacyjnej. Na szczególną uwagę zasługują jej forma graficzna zaprojektowana i złożona przez Katarzynę Wolny-Grządziel. Koresponduje ona z charakterem projektu – miodowo-pomarańczowy kolor okładki oraz czarny grzbiet brawurowo nawiązuje do poruszanych w rozprawie problemów, co wyłożone zostało na 229 stronach. Pozycja ta przygotowana została z najwyższą dbałością o detal i może być przykładem rzetelnego podejścia do prezentacji pracy habilitacyjnej.

W związku z powyższym stwierdzam, że dorobek artystyczny i osiągnięcia habi-

litacyjne dr. Michała Smandka spełniają wysokie wymagania stawiane kandydatom ubiegającym się o stopień doktora habilitowanego.

Wnoszę o dopuszczenie dr. Michała Smandka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego oraz popieram wniosek o nadanie mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

Jednocześnie składam wniosek o wyróżnienie pracy z uwagi na wysoką wartość artystyczną, poruszenie globalnych problemów cywilizacyjno-ekologicznych oraz empatyczne podejście do współpracy z istotami niehumanymi.

dr hab. Jakub Wróblewski prof. ASP
Head of the Department of Virtual Space
Warsaw | 2026

3d and Virtual Occurrences II Studio
Department of Media Art
Academy of Fine Arts in Warsaw

8

Jakub Wróblewski

dr hab. Jakub Wróblewski, prof. uczelni